

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
Ш.Ш.УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ
ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ

«EDU.E-HISTORY.KZ»
ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

№ 2(6) шілде-қыркүйек 2016
ISSN 2710-3994

EDU.E-HISTORY.KZ
**электрондық ғылыми
журнал**

2016, № 2(6)

EDU.E-HISTORY.KZ
электронный научный журнал

ISSN 2710-3994

EDU.E-HISTORY.KZ
electronic scientific journal

2016, № 2(6)

Құрылтайшы:

Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК

Бас редактор

Қабылдинов Зиябек Ермұханұлы

Редакциялық алқа:

Р. Абдуллаев (Өзбекстан), Н. Аблажей (Ресей), Б. Аяған, М. Әбусейітова, С. Әжіғали,
Н. Әлімбай, Б. Байтанаев, Қ. Жұмағұлов, Ғ. Кенжебаев, Б. Көмеков,
Мансура-Хайдар (Үндістан), Р. Масов (Тәжікстан), Ә. Мұқтар, В. Плоских (Қырғызстан),
Ю. Петров (Ресей), О. Смағұлов, Сон Ен Хун (Оңтүстік Корея), Е. Сыдықов,
У. Фиерман (АҚШ), А. Чубарьян (Ресей)

Жауапты редактор:

З. Төленова

Редактор:

Р. Көбеев

Редакцияның мекен-жайы:

050100, Қазақстан Республикасы,

Алматы қ.,

Шевченко көшесі, 28,

Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты,

«Edu.e-history.kz»

электрондық ғылыми журналының редакциясы

Телефон: +7(727)272-47-59

E-mail: edu.history@bk.ru

Электрондық мекен-жай: <https://edu.e-history.kz/>

Ғылыми журнал Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрлігінің
Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде 2014 ж. 29 қазанында тіркелген.
Тіркеу нөмірі № 14602-ИА. Жылына 4 рет жарияланады (электронды нұсқада).

Мақалаларды қайта бастырып жариялағанда, микрофильмге және басқа да көшірмелерге түсіргенде
міндетті түрде журналға сілтеме жасау қажет.

Учредитель и издатель:

РГП на ПХВ «Институт истории и этнологии им.Ч.Ч. Валиханова»
Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан

Главный редактор

Кабульдинов Зиябек Ермуханович

Редакционная коллегия:

Р. Абдуллаев (Узбекистан), Н. Аблажей (Россия), Б. Аяган, М. Абусейтова, С. Ажигали,
Н. Алимбай, Б. Байтанаев, К. Жумагулов, Г. Кенжебаев, Б. Комеков,
Мансура-Хайдар (Индия), Р. Масов (Таджикистан), А. Муктар, В. Плоских (Кыргызстан),
Ю. Петров (Россия), О. Смагулов, Сон Ён Хун (Южная Корея), Е. Сыдыков,
У. Фиерман (США), А. Чубарьян (Россия)

Ответственный редактор:

З. Толенова

Редактор:

Р. Кубеев

Адрес редакции:

050010, Республика Казахстан,
г. Алматы,
ул. Шевченко, 28.

Институт истории и этнологии имени Ч.Ч. Валиханова,
«Edu.e-history.kz»

Редакция электронного научного журнала

Телефон: +7(727)272-47-59

E-mail: edu.history@bk.ru

Сайт журнала: <https://edu.e-history.kz/>

Научный журнал зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан, свидетельство о регистрации:
№ 14602-ИА от 29.10.2014 г. Публикуется 4 раза в год (в электронном формате).

При повторной публикации статей, съемке на микрофильмах и других копиях необходимо обязательно ссылаться на журнал.

Founder and publisher:

RSE on REM "Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology"
of the Committee of Science of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan

Editor-in-chief:

Kabuldinov Ziabek Ermukhanovich

Editorial board:

R. Abdullaev (Uzbekistan), N. Ablazhey (Russia), B. Ayagan, M. Abuseyitova, S. Azhigali,
N. Alimbai, B. Baitanaev, K. Zhumagulov, G. Kenzhebaev, B. Komekov,
Mansura-Khaidar (India), R. Masov (Tajikistan), A. Muktar, V. Ploskikh (Kyrgyzstan),
Y. Petrov (Russia), O. Smagulov, Song Yong Hoon (South Korea), E. Sydykov,
W. Fierman (USA), A. Chubaryan (Russia)

Executive editor:

Z. Tolenova

Editor:

R. Kobeev

Editorial address:

050010, Republic of Kazakhstan,
Almaty,

28 Shevchenko Str.

Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology,

«Edu.e-history.kz»

Editorial electronic scientific journal

Phone: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

E-mail: edu.history@bk.ru

Journal website: <https://edu.e-history.kz/>

The scientific journal is registered at the Committee for Communications, Informatization and Information of the
Ministry for Investments and Development of the Republic of Kazakhstan, r
egistration certificate:

No. 14602-IA dated October 29, 2014. The journal is published 4 times a year (in electronic format).

When re-publishing articles, shooting on microfilm and other copies, it is necessary to refer to the journal.

ҒТАХР / МРНТИ / IRSTI 03.20.
 ӘОЖ / УДК / UDK 339.9

МӘШҒҰР ЖҮСІП КӨПЕЙҰЛЫ ҚОЛЖАЗБАЛАРЫНДАҒЫ ҚАЖЫЛЫҚ МӘСЕЛЕСІ

Құрманбаева Г.Қ.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті мен «Ғылым ордасы» Ш.Уалиханов атындағы Тарих және этнология институтының 2-курс магистранты.

Аңдатпа. Мақалада ақын, фольклортанушы, тарихшы М.Ж. Көпейұлының қолжазбаларына сүйене қазақтан шыққан қажылар мен олардың қажылық сапардың парыздарын орындау амалдары, туындаған жол қиындықтары мұрағат және баспасөз материалдарымен байланыстырыла жазылған.

Түйін сөздер: қажылық, мұсылман, қажы, дін, Мекке, Медина

В ЗНАМЕНИТЫХ РУКОПИСЯХ ИОСИФА ПРОБЛЕМА ПАЛОМНИЧЕСТВА

Курманбаева Г.К.

Магистрант 2 курса Казахского национального университета имени аль-Фараби и Института истории и этнологии им.

Аннотация. В статье поэт, фольклорист, историк М.Ж. На основе рукописей Копейули написаны паломники из Казахстана и их методы выполнения обязательств паломничества, трудности, встречающиеся в пути, в связи с архивными и печатными материалами.

Ключевые слова: паломничество, мусульманин, паломник, религия, Мекка, Медина.

THE ISSUE OF HAJJ IN THE WRITINGS OF MASHKHUR ZHUSSUP KOPEYULY

Kurmanbayeva G.K.

Master Student of the al-Farabi Kazakh National University and Institute of History and Ethnology named after Ch.Ch.Valikhanov

Abstract. This article describes the manuscripts of the poet, historian and folklorist M.Zh.Kopeev's poems. And Kazakh pilgrimage the difficulties in their way and relationship with the press and archives.

Keywords: pilgrim, Muslim, Hajji, religion, Mekka, Medina

Қазақ қажылық сапарының тарихы туралы деректер қажылыққа барған жеке адамдардың естеліктерінен, жазбаларынан, қажылар туралы қисса-дастан, деректі өлеңдерден, әр кезеңде басылған мерзімді баспасөздегі хабарлама, қажылардың жол жүруге байланысты өтініштері, берілген анықтамалық қағаздары қатталған мұрағат құжаттарынан тұрады.

Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы XIX ғасыр соңы мен XX ғасыр басындағы діни жөн-жоралғы жасау мақсатында Мекке-Мединаны бетке алған алғашқы қажылар туралы деректі әңгімелер, өлеңдер, қисса-дастандар жазу арқылы қазақ қажылығы туралы мол мағлұмат қалдырған. Тарихшылар Е.Бекмаханов [1], Ә.Марғұлан [2], М.Қозыбаев [3] Мәшһүр Жүсіп Көпейұлының жазба дерегінің маңыздылығына жоғары баға берген.

Жас кезінде Шығыс әлемінің білімімен сусындаған, кейіннен орыс тілін меңгеруі арқылы Батыс өркениетінің де ғылыми жаңалықтарымен танысқан М. Көпейұлы тарих, этнология, фольклор, әдебиет, тіл тарихы, этнография, философия, медицина, космология тағы басқа ғылым салаларына арналған көптеген еңбектер жазып қалдырды. Мәшһүртанушы Е.Қ. Жүсіпов Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы жөнінде: «Деректанушы ретінде Мәшһүр Жүсіп Отан тарихына қатысты деректердің кез келген түрлерін: естелік кітапша, тарихи зерттеу шежіре нұсқалары, діни, мифологиялық жер-су аттарына қатысты топографиялық аңыз-әңгімелері т.б жинастырған», - деп жазуы оның бүгінгі күн белесінен тұлғалық тұғырын айқындап береді [4, 19-б.].

Мәшһүр Жүсіп қажылыққа байланысты көрген-білген, естігенін қағазға түсіріп отырған. Бұрынғы жазғандарын жаңа деректермен толықтырды. Сиямен жазған қағаздарын «месі» тәсілімен сақтап отырды. Ол жазбаларын Мекке мен Мединеге барып келген қажылардан естігендерімен, ел аузында айтылып жүрген түрлі аңыз-әңгімелерді пайдалана жазды.

Енді Мәшһүр Жүсіп Көпейұлының осы жазбаларына тоқталайық. «Қазақ тарихында» 9.2-мәтін. Қазақ қажылары. (2 нұсқада)» деген нұсқада мынадай дерек келітірледі: «Қазақ қазақ болғанда, бұл қазақта қажыға ілкі бастап барған Уақ Нұркен (Нүрикен) бай. Тоқал қатынымен барып, (Семей қаласы, Аякөз, Піскек, Тоқпақ, Алматы, Әулиеата, Тәшкент, Бұхар жолымен бірінші үлгісінде қалалар аты айтылады) төрт жыл жолаушылықпен жүріп, бесінші жылда аман-есен еліне, жұртына келген. Сол Нұркеннен соң екінші қажыға барушы Күлік-Самай сопы, Баянаулда дуан болып, аузы ашылғанда, указ болған ноғай Байжан хазірет сол екеуі болған. Екеуі де сол жақта өлген. Солардың кеткен жылы қой жылы еді. Мың сегіз жүз елу сегізінші жыл болса керек. Осы сөзді жазып отырған Мәшһүр Жүсіп дәл сол жылы туған бала. Осы күнде жетпіс жаста отыр. Бұл қазақтан үшінші қажыға барушылар: Тобықты Құнанбай, Айдабол Қишыл, Қыстаубайдан бастап көптеген қажыларды атап өтеді де, Орта жүзден жиырма кісі барыпты. Кіші жүзден табандаған жүз кісі барыпты. Ішінде Нұрпейіс хазірет пен Досжан халпе бар дейді. Мұнан бұрын қазақ бүйтіп бас қосып қажыға бармаған екен».

Қазақ Әнес сахабадан өсіп-өнген деген нұсқа көшіріліп әкеліп, жүз жиырма адам арасынан расход шығарып қазақтар түсетін такие салынғанын, қазақтың да ел жұрт екендігі әйгіленгендігін Құнанбай атымен байланыстырған Мәшһүр Жүсіп Құнанбай қажының қажыға барған жылын 1874 жыл, ал қайтыс болған жылын 1885 жыл деп көрсетеді, яғни ол тауық жылы 81 жасында о дүниелік болған. Меккеде Құнанбай қажы салдырған үй жайында мынадай дерек береді: «Бұл Меккедегі тәкие әуел Құнанбай атына жазылған. Арғын атында болғандықтан, Орманшыдан барған Хасен шайхы даулап алған. Онан кейін тоқал Арғыннан Ешмұхаммед даулап алған. Бұл күнде кіші жүз Досжан қалпе атына жазылып қалыпты» [5, 62-б.].

Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы XIX ғасырдың 50-80-жылдары қажылыққа барған қазақ арасына белгілі адамдардың қасына қандай адамдарды ертіп барғандығы жайында да мәлімет береді. «Қазақ шежіресінде» Құнанбай қажының Бәсетін Апайбөрі Құдияр қажы, Алтай Ешмұхаммед қажы және тағы да бірнеше адамды сапарлас қылып алғандығы жөнінде айтылады. Солардың ішінде Бәсетін Апайбөрі Құдияр қажы қажылықтан аман-есен оралып, ұзақ өмір сүріп, елде қайтыс болған екен. Қажылыққа барғандардың арасында Сұлтан қожамен Егізек Жанайдар, олармен Атығай Қожахмет қажының да сапарлас болғандығы айтылады. Қажылыққа Арғынның белгілі Орманшы Хасен шайхы мен тоқал Арғыннан Ешмұхаммед те Бұхара арқылы барған [6, 195-б.].

Құнанбаймен Ақмоладан Аққұм, Қосқопадан Шекшек қажы, Атбасардан Ейкезек Жанайдар, Есіл бойындағы Құлан қыпшақтан Шонтыбай, Батырқожа молда балалары, Сілеті бойындағы Қыпшақтан Құрман баласы Хасен қажы, Мамбет Тоқадан Ізден, Сазан ұрпағы Мұхаммедсәлім қажылар да бірге барған. М. Көпейұлы осы барып, тірі қайтып келгендерінің бірсыпырасымен ауызба-ауыз сөйлесіп, қажылықтың мән-жайына қанығып, жазып отырған. Тарихи жазбаларында, дастандарында осы қажылардың көпшілігінің атын арнайы атап, олардың жолда көрген-білгендерін, тындырған істерін баяндауға тырысады [5, 62-б.].

Ол бұл қажылық сапардан аман келген қажыларға шүкір етіп: «Өлмей тірі келгенге сын көп әлі, көбің дерсің бұл сөздің жалғаны жоқ» - деп ескертсе, ал сол жақта қайтыс болған қажының отбасына, ел-жұртына: «Барып сонда өлгеннің арманы жоқ, аяп сонан құдайдың қалғаны жоқ», - деп басу айтқан.

Алғашқы қажыларға арналған деректі дастандардың бірі - «Шонтыбай қажы». 1893 жылдың желтоқсан айында жазылған, шығарманың үш нұсқасы сақталған. Оның бірі 192 шумақ, яғни 768 тармақтан тұратын өз жазбасы болса, екіншісі содан көшірілгендіктен мөлшері де бірдей шәкірті Жолмұраттың көшірмесі. Ал шығарманың ең толық үшінші нұсқасы Орталық ғылыми кітапхананың қолжазба қорында сақталған нұсқасы [7, 363-365-66.].

Бұл дастан негізгі мазмұны Шонтыбай қажының мұсылмандықтың бір парызы қажылықтың алғышарттарын орындауы, жол сапарларында болған түрлі оқиғалар турасында. М. Көпейұлы Шонтыбай қажының ауру-сықаудан аман келіп, қажыға тән ізгі істерді атқарғандығын мадақтайды.

Ұмтылдың дін жолына іштен туа, Періште ғамалыңа болған куә.
Мақам Ибрахимде намаз оқып, Хақы үшін ел-жұртыңның қылдың дуа!

Дін үшін қайрат қылған сіз - бір батыр! Талай бай боқ басында өліп жатыр.
Мүминін мумнат дұғаңыздың, Ішінде болдық па екен біздей пақыр?

Қажеке, қабыл болсын бұ қылығың, Бұйырған бұл өзіңе халал малың! Күнәні ішкі-тысқы кетіруге, Суына зәмзәм Шариф шомылғаның! - деп жазған арнауында ол Шонтыбайдың ниеттеніп барған сапарының қабыл болғандығын баяндайды. Бұл сапар барысында қажы «дарбыздан» дәм татамын деп ауруға шалдығып, өңі қашып, қатты қиналады. Онымен барғандар тезірек кері қайтуды ұсынады. Қажы «алған бетімнен қайтармандар, жеткен жерім осы болса, оған да көнемін» деп ауырғанына қарамай, Алла тағалаға сыйынып, сапарын бұздыртпаған екен.

Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы бұл жерде қажылық сапарда небір қиыншылық жағдайлардың туындайтындығын, басына төнген қауіпке қарамастан ниетінен ауытқымай, демі тауысқанша шыдауының өзі Алла тағалаға деген сенімнің, сүйіспеншіліктің барлығы дейді.

Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы осы дастанда қажылық сапарында қайтыс болған қажыларға да тоқталады. Бұлардың арасында Жүніс Естайұлы, Шашке Қабылұлы, Әлібек қажы, Бәйтен Сұңқарбекұлы, Бейсен қажылар бар. Осы жиырма шақты қажыға «Күллі мүмин мұсылман баласынан, Бір дұға қажылардың өлгеніне» деп жоқтау айтады.

1893 жылғы қажылық мұсылмандар үшін сәтсіз болды. Осы жылдың сәуір айында Қызыл теңіз жағалауынан келген шегірткелерге бола әлі піспе қоймаған жеміс, көкөністердің базарға ерте шығарылуы, күннің қатты ысып кетуі, 24 мамыр мен 3 маусым аралығында таңғы сағат 9-10-нан түскі 2-ге дейін «саммумның» соғуы үлкен қайғы-қасірет әкелгені белгілі. Мәселен, 27 мамыр мен 8 шілде аралығында Меккедегі індеттен 50 мыңдай қажы қайтыс болса, 21 ақпаннан бері Ресей мен Бұқара арқылы барған қажылардың түрлі індет пен аурудан 700-дейі көз жұмған. 9 шілде күні Бадр елді мекенінде бәдеуилердің шабуылынан 400 дей қажы өлгені [8, 310-б.]. Осы жайттардың бәрін Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы сапардан аман оралған қажылардың аузынан естиді.

Ақынның екінші деректік дастаны – «Жантемір қажы» деп аталады. Оның басты кейіпкері Мұса-Секербай заманында, дәулетін мырзалықпен жүріп шашқан, «Ақыры ерлігінің осы болып, жомарттық екпінімен қажы барған» Жантемір мырза [9, 323-б.].

Мәшһүр Жүсіп бұл дастанда Мекке-Мединеге барушыларды екіге бөліп қарастырған. Оның бірі – ақшасы мен атағына малынып, қалашы мен базаршы болып, зат алып, мәз болушылар да, екіншісі, шын ықыласымен Құдайға құлшылық етушілер. М. Көпейұлы жетпіс үш жасқа келген Жантемірдің бейнесін сомдағанда, оның бойында ізгілік қасиеттің мол екендігін, пайдалы ісімен, жомарттығымен халықтың арасында танымалдығын атап өткен. Оның атақ үшін емес, мұсылманның басты парызын орындау үшін қажылыққа баруға ниеттенуін адамгершілікке балайды.

Жантемір осы қажылық жолында құрбан болуды аңсады. Ел ішіндегі алауыздық, отарлық қамытын киген саяси жағдайға көңіл толмай тірліктен баз кешу байқалады. Оның бұл тілегі қабыл болды да. Ауру жұқтырып, ақыры осы сапардан қайтпады [9, 333-б.].

Жалпы, қажылыққа барған егде жастағы қазақтардың көпшілігі аптап ыстықты көтере алмай, оның үстіне түрлі ауруларды жұқтыртып, сол жерде көз жұмып туған жеріне қайтпай қалды. Бұл турасында Н.А. Смирновтың 1928 жылы жарық көрген «Ислам и современный Восток» еңбегінде жақсы айтылады. Оның көрсетуінше, қажылардың біріншіден, ұзақ жолда алдауға түсіп, «қонақжайлылықтың арқасында» бар қаржысынан айырылса, екіншіден, шаршап-шалдыққан күйінде күн ұзаққа аш, ыстық күнге қақталған олардың көбінің аптап ыстыққа шыдамауы, үшіншіден, дүниенің төрт бұрышынан жиналған қажылармен бірге түрлі эпидемиялық аурулар жұқтыруының салдарынан өлім-жітімге ұшыраған [10, 58-б.].

Мәшһүр Жүсіп қажылықты мансап көрушілерді қатты сынға алған.

Дүние жүзі бұл күнде толып кетті,

Біздерге өлең түстеніп қонып кетті.

Ақыр заман бұл да бір ғаламаты,

Жанның бәрі қажеке болып кетті, -

деп сол кезеңдегі ел ішіндегі қажылыққа бару сәнге айналғандығын көрсетеді [9, 335-б.].

М. Көпейұлы қажылыққа барудың негізгі мәнін «Қажылық, иман шарттары» атты өлеңінде мына жолдар арқылы береді:

Тазалап ішек қарнын әбден аршып,

Жуумен бастан- аяқ нұрға малшып.

Онан соң ол адамда болмас ашу,

Езсең де табаныңмен жерге шаншып [11, 170-б.].

Қажылықтың ораза, намаздан да қиын екенін, қажылық шарттарын орындау үшін тек байлықтың жеткіліксіз екенін айта келіп, Мұхтасарды, қажы кітабын оқымай ғылымды, дінді үйренбей, амал етудің маңызы жоқтығын айтады. Кейбір қажылардың ілім жимай, қажылық орындап келуін:

Барғанмен, қажы болмайды ісі бітпей Зиарат қылар жерді тауап етпей. Далақтап жансыз тасты жеті айналып, Мұнда кеп бұзылады үш күн өтпей.

Барып өлген құдайға қиды жанын, Жан қиюмен адамдық тапты санын. Қайтып келген қақақтап дүние жинап, Жеп қояды бауыздап малдың қанын, - деп сөзбен түйрейді [11, 73-б.].

М. Көпейұлы қажылыққа қатысты келесі бір шығармасы – «Ізбас қажы» деп аталады. Бұл деректі өлеңінде ақын XIX ғасыр соңындағы қажылық жағдайын толық ашып көрсете білген. Ізбас қажының Мекке-Мединеден аман оралғанын естіп амандаса барған Мәшһүр Жүсіп қажыдан естіген әңгімесін өлеңмен өріп шығады. Ізбас қажының жолдың қиыншылығын, Меккеге 41 күн дегенде әзер жеткендігін, арасында ауруға ұшырап, қатты қиналса да Қағбаны жеті рет айналып шыққандығын айтады. Оны Мәшһүр Жүсіп былайша келтіреді:

Сонан соң Мекке келіп жеті айналдық, Тәпсі алып, Құран алып, ыңғайландық. Жабудан ақша беріп, кестіріп ап, Қайтуға енді ел- жұртқа ыңғайландық [11, 239-б.].

Бұл жолдардан бар қажыға ортақ ел-жұртқа апаратын тәбәрік алу дәстүрі де ұмыт қалмағандығын да көруге болады.

Дастанда бірінен кейін бірі көз жұмған қажылар турасында айтылады. Меккеден он шақырым шыққан жерде, Исабайдың мерт болуы, «Сол құдықтың басында тіке тұрып, Таяғына таянып жан беріпті», «Мединаға таянып барған кезде, Жаябай түйе үстінде үзіліпті», «Жанатіл Бақияның өзінде өлген», «ауырып Мединада Төлжан қалған, Малдыбай қайтпастықты мойнына алған» деген жолдардың сыры Ресейдің қажылықты жан-жақты «діни-саяси», «дәрігерлік-эпидемиологиялық» жағынан зерттеп, империяның қажылыққа байланысты жаңа шешімдер шығаруына себепші болған, орыс офицері Әбдел-Әзиз Дәулетшиннің 1899 жылғы есебінде Мекке-Мединедегі адам шығыны «саам» кезінде ұлғаятыны айтылады [12, 5-б.].

Мәшһүр Жүсіп Көпейұлының шығармасының ең құндысы – «Бес парыз» өлеңі. Онда қажылықтан, жағдайы жеткен жанның қалмауы қажеттігін насихаттайды.

Біреуі бес парыздың - қажыға бару.

Бұл жолға мал мен жанды керек салу.

Шақырған бір Алланың ол жеріне,

Байларға қиын екен бармай қалу!

Пайғамбар: «Байлар қажыға келсін»- депті,

«Үмбетім мені келіп көрсін!» депті,

Шамасы келе тұрып, келмеген жан

«Қауымында кәпірлердің өлсін» -дейті.

Қажылардың игі істерін мақұлдап, кейбір байлардың кемшіліктерін сынайды. Қажылыққа барушылардың арасында надан байлар, малдарына сенгендердің, қажылықтың мәнісін түсінбегендер барлығын қынжыла баяндайды [11,168-б.].

Ал 1896 жылы жазылған «Қажыларға» өлеңінде дін жолында бірге жүрген Ғали деген молданың қажылықта қайтыс болғанына күйінеді [11, 255-б.].

Көбіне осы қажылық жолында қайтыс болушылар жөнінде түрлі жазбалар бар. Мәселен, араб дәрігерлері: «Қырғыздардың бұл аймақтың ауа райына бейімделе алмауынан және өздерімен бірге алып келген, сүрленген ет, қазы, құрт сияқты қатты тіскебасарларды пайдалануы ас қорыту ауруларына алып келетінін» айтаса, ал Египет дәрігері Салех Субхи мемлекеттің тапсыруымен тексеру жүргізу барысында 1891-1895 жылдары аралығындағы болған эпидемия себептерінің бірі Минадағы «құрбандыққа шалынған мал қалдықтарының көмілмей қалуынан» деген қорытынды жасаған. Ал меккеліктер мен қажылар адамның өлімін «Алланың жазуы» дейді [12,133-б.].

Осы «Қажыларға» деген өлеңі арқылы өсекші қожа-молдаларды бір түйреп өтсе де, қажыға баруға талайды қыздырады. Осы өлеңді естіген Елеу қажы орнында отыра алмады, үш тұрып, үш отырды. Келер жылы ниеттеніп қажыға барып, қайтыс болды дейді. Шорман бидің Ғайсасы да осыдан кейін қозғалып, о да қажыға барып о дүниелік болған. Бұлардың бәрін Мәшһүр өлеңмен жоқтаған [6, 344-б.].

Ғайса Шорманов туралы Қазақстан Республикасының Орталық Мемлекеттік Мұрағатында сақталған қорда, 1901 жылы қажылыққа бару жөніндегі өтініші және ол кісінің оралмағанын анықтайтын құжаттар бар [13].

Ел арасында, Мәшһүр Жүсіпті, қажылық сапарына бармаса да, көзбен көргендей етіп баяндауына таң болған жұрт, «көріпкел» атап, түрлі жорамалдар жасап, аңыз адамға айналдырған екен. Осы сұрақ М. Көпейұлына қойылғанда, ол: «Бір сөзді Алла жүрекке салады. Соны пендесі сөйлеп қалады. Сол сөйлеп қалғаны түбінде дәл келеді. Шырағым, бұл пенденің білгені емес, Алланың салғаны... » деген екен [14, 135-б.].

Кеңестік жүйе тұсында Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы «ұлтшыл, діншіл ақын» ретінде сыналды. «Социалистік Қазақстан» газетінің 1952 жылғы 14 тамызындағы 192 санына жарияланған Қ. Көпбаевтың «Көпеев - ұлтшыл, діншіл ақын» деген мақаласында: «Оның шығармаларының басым көпшілігі ұлтшылдық, діншілдік-мистикалық тақырыптарда жазылған. Ол өзінің шығармаларында ешқандай бұқарашылдық, демократиялық дәрежеге көтеріле алған емес. ...ұлтшылдық бағытта болды, сонымен қатар патшаның, жергілікті би-болыстардың саясатын барынша қолдады», - деп келтіре отырып, оның уағыздары әлі күнге дейін ел арасында насихаттаушылардың барлығын, оның бірі Мәшһүр Жүсіп Көпейұлының баласы екендігін атайды. Оның зиратын діншілдер өздерінше құрметтеп, баласы Фазыл әкесінің «аруағына» табынуды насихаттап отырғандығы келтіріледі [15]. Осы мақала жарық көрісімен Қазақстан КП Орталық Комитетінде талқылауға алынып, үш тармақтан тұратын қаулы қабылданады. Оның біріншісінде әлі күнге дейін Мәшһүр Жүсіп Көпейұлының діни мазмұндағы шығармашылығы Ғылым академиясы тарапынан талдауға алынып, сыналмағаны айтылып, Ғылым академиясының

перзиденті А. Қонаевқа Академияның ғылыми қызметкерлерінің күшімен республикалық баспасөзде Мәшһүр Жүсіп Көпейұлының реакциялық қызметін әшкерелеген мақала жазу тапсырылды. Екінші тармақта Павлодар облыстық партия комитетіне халық арасында ғылыми, дінге қарсы насихатты күшейту арқылы Мәшһүр Жүсіп Көпейұлының шығарларының діншілдікті көздейтіндігін және оның ұлы Фазыл мен жергілікті молдалардың оның бейітін елді «адастыру» үшін пайдаланып отырғандығын түсіндіру жұмыстарын жүргізу жүктелінді. Үшінші тармақ бойынша Мәшһүр Жүсіп Көпейұлының ұлы Фазыл Жүсіповты мұғалімдік қызметтен босатылғаны есепке алу көзделінді [16].

Сөйтіп, Мәшһүр Жүсіп Көпейұлының жыр-дастандарын насихаттау тұрмақ оқуға тиым салынды. Ұзақ уақыт бойы оның шығармалары оқылусыз қалды. Ал қазір қарап отырсақ, діни білімін барынша тереңдетіп, қоғамының оң-терісін «көзінің ашықтығымен» түйсініп, өз заманының кем-кетігін жазу –сызуымен толтыруға, келешекке із қалдыруға бар біліктілігін салған Мәшһүр Жүсіп Көпейұлының жазба деректерінің тарихи маңыздылығының зор екенін байқауға болады.

Деректі дастандарынан қажылықтың қазақ жерінде орнығу уақыты мен алғашқы қажыларымыздың есімін танысақ, күнәдан тазару, тәубешілікке келу, ел-жұртына, ұрпағының өсіп-өнуіне дұға тілеген «тірідей кебін киген» қажылардың діни-сенімдерінің күшін де байқаймыз. Сонымен бірге шекара асып, түрлі елдерді басып өткен қажылар сапарының саяси оқиғаларға тәуелді екенінен де хабардар боламыз.

Әдебиеттер

- 1 Марғұлан Ә. Ежелгі жыр-аңыздар. – Алматы:1994.
- 2 Бекмаханов Е. Қазақстан XX ғасырдың 20-40 жылдары. – Алматы: Санат,1994.
- 3 Қозыбаев М Тарих зердесі. – Алматы: Ғылым, 1998.
- 4 Жүсіпов Е.Қ. Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы және оның жазбаларындағы тарихи тұлғалар. – Астана: 2000.
- 5 Көпейұлы М.Ж.Көп томдық шығармалар жинағы. Қазақ тарихы. – Алматы: Ел шежіре, 2010.Т.8
- 6 Көпейұлы М.Ж. Көп томдық шығармалар жинағы. Қазақ шежіресі. – Алматы: Ел шежіре, 2010.Т.10.
- 7 Көпейұлы М. Шығармалары. 3 том. – Павлодар: «ЭКО» ҒӨФ, 2003. - 382 б.
- 8 Мухтарова Г.Р.Қазақстандағы ислам діні:Қажылық. (XIX-XX ғ.басы). – Алматы: Баспалар үйі, 2009
- 9 Көпейұлы М.Ж. Көп томдық шығармалар жинағы. – Алматы: Ел шежіре, 2010. Т. 3.
- 10 Смирнов Н.А. Ислам и современный Восток. –М.1928.
- Көпейұлы М.Ж. Көп томдық шығармалар жинағы. – Алматы: Ел шежіре, 2010. Т.1
- 12 Давлетшин. Отчет о командировке Хиджаз. – Спб. 1899.
- 13 ҚРОММ 64-қ., 1-т, 985-іс.
- 14 Ғылмани Б.С. Заманымызда болған тұлғалар. – Алматы, 2013.
- 15 Көпбаев Қ. Көпеев - ұлтшыл, діншіл ақын // Социалистік Қазақстан. 1952. – 14 август. – №192.
- 16 ҚР Президенті мұрағаты 708-қ,16-т,171-іс,13-п

МАЗМҰНЫ

Ақынова А.П. ВИЗАНТИЯ ИМПЕРИЯСЫ ЖӘНЕ ҒҰНДАР (IV-V ғғ).....	8
Алмағамбетова А.М. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТҮРКІ ХАЛЫҚТАРЫ ШЕТЕЛДІК ЗЕРТТЕУЛЕРДЕ.....	13
Амиров Е.Ш. ЖЕТІСУДЫҢ САҚ-ҮЙСІН КЕЗІНДЕГІ ХАЛЫҒЫНЫҢ ӘСКЕРИ ІС ЖӨНЕ ШАРУАШЫЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІГІ ТУРАЛЫ (ҚАРАТУМА ҚОРЫМЫНЫҢ МАТЕРИАЛДАРЫ БОЙЫНША).....	20
Атығаев Н.А. Б.Ғ. АЯҒАННЫҢ «РАССВЕТЫ И СУМЕРКИ КАЗАХСКОЙ СТЕПИ» КІТАБЫ ТУРАЛЫ.....	27
Атығаев Н.А. ТАҒЫ ДА Б.Ғ. АЯҒАН КІТАБЫ ТУРАЛЫ.....	40
Ахмади Л. ЮНЕСКО АУҒАНЫСТАНДАҒЫ ӘЛЕМДІК МҰРАЛАРЫН САҚТАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	48
Ашимбаева Ф.Е. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚОЛА ДӘУІРІ ЕСКЕРТКІШТЕРІ МЕН БАЙЫРҒЫ КӨШПЕНДІЛЕРДІҢ АРАСЫНДАҒЫ САБАҚТАСТЫҚ.....	55
Бисембаева Л.А. ЖЕТІСУ ОБЛЫСЫНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК ЖАҒДАЙ, ОНЫҢ ТҮРҒЫНДАРДЫҢ КҮНДЕЛІКТІ ӨМІРІНЕ ӘСЕРІ: ДЕНСАУЛЫҒЫ, ЕМДЕУ ШАРАЛАРЫ (1867-1917жж). (ВЕРНЫЙ УЕЗІ БОЙЫНША).....	60
Досекеева К.А., Ахатаева К.Б. АЛАШ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ КӨП САЛАЛЫ ҚЫЗМЕТІНІҢ БІР ҚЫРЫ.....	66
Есжанова Н. ҚАЗАҚСТАН ЭЛЕКТРОНДЫ ҮКІМЕТ: ЖҮЗЕГЕ АСЫРЫЛУЫ ЖӘНЕ ДАМУ БОЛАШАҒЫ.....	72
Жандарбек З. ҚАЗАҚ ШЕЖІРЕЛЕРІНІҢ ПАЙДА БОЛУ ЖӘНЕ ҚАЛЫПТАСУ КЕЗЕҢДЕРІ.....	78
Жетпісбай Н.Ы. АБАТ БАЙТАҚ КЕШЕНІНДЕ ЖЕРЛЕНГЕН АДАМДАРДЫ АНЫҚТАУ ТУРАЛЫ.....	105
Игиликова С.И. СҮЙІНБАЙ БИ.....	115
Искакова Ғ.З., Байдавлетова М.Д., Өскенбай М.Ә. ТҮРКІ ҚАҒАНАТТАРЫНДА ҚАЛЫПТАСҚАН ГЕОГРАФИЯЛЫҚ КЕҢІСТІК ТУРАЛЫ ТҮСІНІК.....	119
Касабулатова Г.М. XIX ҒАСЫРДАҒЫ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ГЕОГРАФИЯЛЫҚ-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙЫ. ТАРИХИ ДЕРЕКТЕРДІҢ БОЙЫНША.....	129
Касабулатова Г.М. РАФАЭЛЬ ПАМПЕЛЛИДІҢ «ТҮРКІСТАНҒА САЯХАТ» ЕҢБЕГІНЕ ҚЫСҚАША ШОЛУ.....	134
Ксенжик Г.Н. Ш.Ш. УӘЛИХАНОВ – ОТАНДЫҚ КАРТОГРАФИЯ НЕГІЗІН САЛУШЫ.....	138
Қозғамбаева Г.Б. ҚАЗАҚТЫҢ ДӘСТҮРЛІ ҚАРУ – ЖАРАҚТАРЫ.....	146
Құлсариева С.П., Нұрасылова А. БОЛГАРИЯДАҒЫ ТҮРКІ ДИАСПОРАСЫ: ЗЕРТТЕУГЕ ТАЛДАМАЛЫҚ ШОЛУ.....	152
Құрманбаева Г.Қ. МӘШҰР ЖҮСІП КӨПЕЙҰЛЫ ҚОЛЖАЗБАЛАРЫНДАҒЫ ҚАЖЫЛЫҚ МӘСЕЛЕСІ.....	159
Мейрманова Г.А. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ТАМАҚТАНУ ЖҮЙЕСІ ЖӘНЕ СҮТТЕН ЖАСАЛҒАН ТАҒАМДАРҒА СИПАТТАМА (САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ).....	165
Мейрманова Г.А. ФАЛЕРИСТИКА ҒЫЛЫМЫ ТУРАЛЫ.....	171
Мұкатаева Л.К., Сұлтанғазы Г.Ж., Нұрбаев Ж.Е. ОРЫС-АҒЫЛШЫН БАСЕКЕЛЕСТІГІ КОНТЕКСТІНДЕГІ ҚАЗАҚСТАН (XVIII-XIX ғғ.).....	178
Нұғыманов С. 1921-1922 ЖЫЛДАРДАҒЫ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АШТЫҚ ЖӘНЕ ҰЛТ ЗИЯЛЫЛАРЫ.....	187

Нұртазина М.	
ҚАЗАҚСТАН ҰЛТТЫҚ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖҮЙЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ АЛҒЫ ШАРТТАРЫ МЕН КЕЗЕҢДЕРІН ТАЛДАУ.....	192
Омарова У.А.	
ЧАМДАРДЫҢ ДІНШІЛДІГІ ЭТНОСЫН САҚТАУ ҚҰРАЛЫ.....	200
Өтепова Г.Е.	
1916 ЖЫЛҒЫ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ОҚИҒАЛАР ТУРАЛЫ ЖАҢА МҰРАҒАТТЫҚ МАТЕРИАЛДАР	209
Өтепова Г.	
РЕСЕЙ ИМПЕРИЯСЫНЫҢ ЗАҢНАМАЛЫҚ АКТІЛЕРІ БОЙЫНША ҚАЗАҚСТАН ТЕРРИТОРИЯСЫНДАҒЫ СОТ ЖҮЙЕСІНІҢ ӨЗГЕРІСТЕРІ ЖӨНІНДЕГІ МӘСЕЛЕЛЕР.....	215
Тасилова Н.А., Тойшубекова Ж.К.	
«ҚЫРҒЫЗДАРДЫҢ (ҚАЗАҚТАРДЫҢ) ЖЕР ПАЙДАЛАНУ МАТЕРИАЛДАРЫ...» - ҚАЗАҚ ШАРУАШЫЛЫҚ ТАРИХЫНЫҢ ДЕРЕК КӨЗІ.....	224
Тұрлыбек А.Е., Жұматаева Д.Н.	
ӘНУАР ПАШАНЫҢ ЭММИГРАЦИЯ ЖӘНЕ БОЛШЕВИКТЕРМЕН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫ.....	231
Үкібаева Л.Қ.	
ҚАЗАҚСТАН БАСПАСӨЗІ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ТАРИХТАҒЫ АҚТАҢДАҚТАР.....	242
Хайрулдаева А.М.	
ЗАР ЗАМАН АҚЫНДАРЫ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ОРТАЗИЯЛЫҚ ЕЛДЕРМЕН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАРЫ.....	247

СОДЕРЖАНИЕ

Акынова А.П. ВИЗАНТИЙСКАЯ ИМПЕРИЯ И ГУННЫ (IV-V ВЕК).....	8
Алмагамбетова А.М. ЗАРУБЕЖНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ О ТЮРКСКИХ НАРОДАХ КАЗАХСТАНА.....	13
Амиров Е.Ш. О ВОЕННОМ ДЕЛЕ И ХОЗЯЙСТВЕННОЙ СПЕЦИФИКЕ НАСЕЛЕНИЯ ЖЕТЫСУ В САКО-УСУНЬСКИЙ ПЕРИОД (ПО МАТЕРИАЛАМ МОГИЛЬНИКА КАРАТУМА).....	20
Атыгаев Н.А. О КНИГЕ Б.Г. АЯГАНА «РАССВЕТЫ И СУМЕРКИ КАЗАХСКОЙ СТЕПИ».....	27
Атыгаев Н.А. ЕЩЕ РАЗ О КНИГЕ Б.Г. АЯГАНА.....	40
Ахмади Лаик ПРОБЛЕМЫ СОХРАНЕНИЯ ВСЕМИРНОГО НАСЛЕДИЯ ЮНЕСКО В АФГАНИСТАНЕ.....	48
Ашимбаева Ф.Е. ПРЕЕМСТВЕННОСТИ МЕЖДУ АНТИЧНЫХ КОЧЕВНИКОВ И ПАМЯТНИКОВ В ЭПОХУ БРОНЗЫ В КАЗАХСТАНЕ.....	55
Бисембаева Л.А. СОЦИАЛЬНОЕ ПОЛОЖЕНИЕ В СЕМИРЕЧЕНСКОЙ ОБЛАСТИ, ЕГО ВЛИЯНИЕ НА ПОВСЕДНЕВНУЮ ЖИЗНЬ НАСЕЛЕНИЯ: ЗДОРОВЬЯ, ПУТИ ЛЕЧЕНИЯ (1867-1917). (ПО ВЕРНЕНСКОМУ УЕЗДУ).....	60
Досекеева К.А., Ахатаева К.Б. ОДНО ИЗ НАПРАВЛЕНИЙ МНОГОПРОФИЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АЛАШСКОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ.....	66
Есжанова Н. ЭЛЕКТРОННОЕ ПРАВИТЕЛЬСТВО В КАЗАХСТАНЕ: РЕАЛИЗАЦИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ.....	72
Жандарбек З. ИСТОРИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И ФОРМИРОВАНИЕ КАЗАХСКОЙ ГЕНЕАЛОГИИ.....	78
Жетписбай Н.Ы. К ВОПРОСУ ОБ ИДЕНТИФИКАЦИИ ПОГРЕБЕННЫХ В КОМПЛЕКСЕ АБАТ БАЙТАК.....	105
Игиликова С.И. СУЮНБАЙ БИ.....	115
Искакова Г.З., Байдавлетова М.Д., Оскенбай М.А. ПРЕДСТАВЛЕНИЕ О ГЕОГРАФИЧЕСКОЙ СРЕДЕ В ТЮРКСКОМ КАГАНАТЕ.....	119
Касабулатова Г.М. ГЕОГРАФО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЕ КАЗАХСТАНА В XIX В. ПО ИСТОРИЧЕСКИМ ИСТОЧНИКАМ.....	129
Касабулатова Г.М. КРАТКИЙ ОБЗОР КНИГИ РАФАЭЛЯ ПАМПЕЛЛИЯ «ПУТЕШЕСТВИЕ ПО ТУРКЕСТАНУ».....	134
Ксенжик Г.Н. Ч.Ч. ВАЛИХАНОВ – ОСНОВОПОЛОЖНИК ОТЕЧЕСТВЕННОЙ КАРТОГРАФИИ.....	138
Козгамбаева Г.Б. ТРАДИЦИОННОЕ ОРУЖИЕ КАЗАХОВ.....	146
Кульсариева С.П., Нурасилова А. ТУРЕЦКАЯ ДИАСПОРА БОЛГАРИИ: АНАЛИТИЧЕСКИЙ ОБЗОР ИССЛЕДОВАНИЙ.....	152
Курманбаева Г.К. В ЗНАМЕНИТЫХ РУКОПИСЯХ ИОСИФА ПРОБЛЕМА ПАЛОМНИЧЕСТВА.....	159
Мейрманова Г.А. ТРАДИЦИОННОЕ ПИТАНИЕ У КАЗАХОВ И ОСОБЕННОСТИ МОЛОЧНЫХ ИЗДЕЛИЙ (СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ).....	165
Мейрманова Г.А. О НАУКЕ ФАЛЕРИСТИКЕ.....	171
Мукатаева Л.К., Султангазы Г.Ж., Нурбаев Ж.Е. КАЗАХСТАН В КОНТЕКСТЕ РУССКО-АНГЛИЙСКОГО СОПЕРНИЧЕСТВА (XVIII-XIX ВВ.).....	178
Нугыманов С. ГОЛОД В КАЗАХСТАНЕ 1921-1922 ГГ. И НАЦИОНАЛЬНАЯ ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ.....	187

Нуртазина М.	
АНАЛИЗ ПРЕДПОСЫЛОК И ЭТАПОВ СТАНОВЛЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИННОВАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ КАЗАХСТАНА	192
Омарова У.А.	
РЕЛИГИОЗНАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ ЧАМОВ КАК ИНСТРУМЕНТ СОХРАНЕНИЯ ЭТНИЧНОСТИ.....	200
Отепова Г.Е.	
НОВЫЕ АРХИВНЫЕ МАТЕРИАЛЫ О СОБЫТИЯХ 1916 ГОДА В КАЗАХСТАНЕ.....	209
Отепова Г.Е.	
ВОПРОСЫ ИЗМЕНЕНИЯ СУДЕБНОЙ СИСТЕМЫ НА ТЕРРИТОРИИ КАЗАХСТАНА В ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫХ АКТАХ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ.....	215
Тасилова Н.А., Тойшубекова Ж.К.	
«МАТЕРИАЛЫ ПО КИРГИЗСКОМУ ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЮ...» КАК ИСТОЧНИК ПО ИСТОРИИ КАЗАХСКИХ ХОЗЯЙСТВ.....	224
Тұрлыбек А., Жұматаева Д.Н.	
Эммиграция ЭНВЕР-ПАШИ И ЕГО ОТНОШЕНИЯ С БОЛЬШЕВИКАМИ.....	231
Укибаева Л.К.	
ПРЕССА КАЗАХСТАНА И БЕЛЫЕ ПЯТНА НАЦИОНАЛЬНОЙ ИСТОРИИ.....	242
Хайрулдаева А.М.	
ОТНОШЕНИЯ КАЗАХСТАНА СО СТРАНАМИ ОРФОЗИИ В ТВОРЧЕСТВЕ ЗАР-ЗАМАНСКИХ ПОЭТОВ.....	247

CONTENTS

Akynova A.P. BYZANTINE EMPIRE AND HUNTS (IV-V CENTURY).....	8
Almagambetova A.M. FOREIGN STUDIES ABOUT TURKIC PEOPLES OF KAZAKHSTAN.....	13
Amirov E.Sh. ABOUT MILITARY SCIENCE AND ECONOMIC SPECIFICS OF THE POPULATION OF ZHETYSU DURING THE SAKA-WUSUN PERIOD (ON MATERIALS OF A BURIAL GROUND OF KARATUMA).....	20
Atygaev N.A. ABOUT THE BOOK OF B.G. AYAGAN "DUNRISES AND DUSK OF THE KAZAKH STEPPE".....	27
Atygaev N.A. ONCE AGAIN ABOUT THE BOOK B.G. AYAGANA.....	40
Ahmadi L. PROBLEMS OF CONSERVATION OF WORLD HERITAGE IN AFGHANISTAN UNESCO.....	48
Ashymbaeva F.E. CONTINUITY BETWEEN ANTIQUE NOMADS AND MONUMENTS DURING A BRONZE ERA IN KAZAKHSTAN.....	55
Bissembayeva L. THE SOCIAL SITUATION IN THE REGION SEMIRECHYE, ITS IMPACT ON THE DAILY LIFE OF THE POPULATION: HEALTH, THE WAY OF TREATMENT (1867-1917). (ON THE VERNY UYEZD).....	60
Dosekeeva K.A., Ahataeva K.B. ONE OF DIRECTION OF MULTI-FIELD ACTIVITY OF ALASH INTELLIGENTSIA.....	66
Yeszhanova N. E-GOVERNMENT IN KAZAKHSTAN: REALIZATION AND PROSPECTS.....	72
Zhandarbek Z. THE HISTORY OF ORIGIN AND FORMATION OF THE KAZAKH GENEALOGY.....	78
Zhetpisbay N.Y. ON THE IDENTIFICATION OF PERSONS BURIED IN THE ABAT BAYTAK COMPLEX.....	105
Igilikova S.I. SUYINBAY BI.....	115
Iskakova G.Z., Baydavletova M.D., Oskembay M.A. THE IDEA OF THE GEOGRAPHICAL ENVIRONMENT IN THE TURKIC KHAGANATE.....	119
Kasabulatova G. M. GEOGRAPHICAL AND ECONOMIC POSITION OF KAZAKHSTAN IN THE XIX CENTURY. ACCORDING TO HISTORICAL SOURCES.....	129
Kasabulatova G.M. BRIEF REVIEW OF BOOK RAPHAEL PAMPELLIY «JOURNEY ACROSS TURKESTAN».....	134
Ksenzhih G.N. Ch.Ch. VALIKHANOV – THE FOUNDER OF DOMESTIC CARTOGRAPHY.....	138
Kozgambaeva G.B. TRADITIONAL WEAPON OF KAZAKHS.....	146
Kulsariyeva S.P., Nurasilova A. THE TURKISH DIASPORA IN BULGARIA: AN ANALYTICAL REVIEW OF RESEARCH.....	152
Kurmanbayeva G.K. THE ISSUE OF HAJJ IN THE WRITINGS OF MASHKHUR ZHUSSUP KOPEYULY.....	159
Meirmanova G.A. NUTRITION SYSTEM OF THE KAZAKH PEOPLE AND DESCRIPTION OF DAIRY FOODS (COMPARATIVE ANALYSIS).....	165
Meirmanova G.A. ON THE SCIENCE OF PHALERISTICS.....	171
Mukataeva L.K., Sultangazy G.Zh., Nurbayev Zh. E. KAZAKHSTAN IN THE CONTEXT OF RUSSIAN AND ENGLISH COMPETITION (XVIII-XIX).....	178
Nugymanov S. FAMINE IN KAZAKHSTAN OF 1921-1922 AND THE NATIONAL INTELLIGENTSIA.....	187

Nurtazina M.	
ANALYSIS OF PREREQUISITES AND STAGES FOR THE FORMATION OF THE NATIONAL INNOVATIVE SYSTEM OF KAZAKHSTAN.....	192
Omarova U.A.	
RELIGIOUS IDENTITY CHAM AS A TOOL FOR PRESERVATION OF ETHNICITY.....	200
Otepova G.	
NEW ARCHIVAL MATERIALS ABOUT THE EVENTS OF 1916 IN KAZAKHSTAN.....	209
Otepova G.	
THE ISSUES OF CHANGES IN THE JUDICIAL SYSTEM ON THE TERRITORY OF KAZAKHSTAN IN THE LEGISLATIVE ACTS OF THE RUSSIAN EMPIRE.....	215
Tasylova N., Toyshubekova Zh.	
«MATERIALS ON THE KYRGYZ (KAZAKH) LAND USE» AS THE SOURCE FOR HISTORY OF KAZAKH FARMS.....	224
Turlybek A., Zhumatayeva D.	
IMMIGRATION OF ENVER PASHA AND HIS RELATION WITH BOLSHEVIKS.....	231
Ukibayeva L.K.	
THE MEDIA OF KAZAKHSTAN AND WHITE SPOTS OF THE NATIONAL HISTORY.....	242
Khairuldaeva A.M.	
RELATIONS OF KAZAKHSTAN WITH ORTHOSIA COUNTRIES IN THE WORKS OF ZAR ZAMAN POETS.....	247

EDU.E-HISTORY.KZ

электрондық ғылыми журналы 2016. 2(6)

Бас редактор:
Қабылдинов З.Е.

Компьютерде беттеген:
Зикирбаева В.С.

Жарияланған күні: 30.06.2016.
Пішімі 70x100/16. Баспа табағы 26,6.

Құрылтайшысы және баспагері:
Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
ШЖҚ РМК

Редакция мен баспаның мекен-жайы:
050010, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй
ҚР ҒЖБМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
ШЖҚ РМКТел.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

E-mail: edu.history@bk.ru.
Журнал сайты: <https://edu.e-history.kz>

Ш.Ш. Уәлиханов ат. ТжЭИ басылған:
050010 Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй